

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

26 kwietnia 2024 r.

Sąd Najwyższy w Izbie Cywilnej w składzie:

SSN Paweł Grzegorzczak (przewodniczący)

SSN Władysław Pawlak

SSN Agnieszka Piotrowska (sprawozdawca)

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym 26 kwietnia 2024 r. w Warszawie
skargi kasacyjnej Bank spółki akcyjnej w W.

od wyroku Sądu Apelacyjnego w Łodzi

z 8 grudnia 2020 r., I ACa 1037/19,

w sprawie z powództwa Syndyka masy upadłości Bank spółki akcyjnej w W.

przeciwko J. Ż.

o zapłatę,

oddala skargę kasacyjną.

Władysław Pawlak

Paweł Grzegorzczak

Agnieszka Piotrowska

UZASADNIENIE

Powód Bank S.A. w W. (dalej: „Bank”) domagał się zasądzenia od pozwanego J. Ż. kwoty 429 087,11 zł z bliżej opisanymi odsetkami z tytułu zwrotu kredytu udzielonego pozwanemu jako konsumentowi na podstawie umowy z 7 marca 2008 r.

rozwiązanej przez powoda wskutek wypowiedzenia z powodu zaniechania spłacania przez pozwanego wymagalnych rat kredytowych.

Wyrokiem z 16 maja 2019 r. Sąd Okręgowy w Kaliszu, po ponownym rozpoznaniu sprawy wskutek uchylenia poprzedniego wyroku tego Sądu przez Sąd drugiej instancji, zasądził od pozwanego na rzecz powoda kwotę 423 338,81 zł z bliżej określonymi odsetkami od kwot częściowych wymienionych w punkcie 1, oddalił powództwo w pozostałej części (punkt 2) oraz orzekł o kosztach postępowania.

Sąd Okręgowy ustalił, że strony zawarły 7 marca 2008 r. umowę kredytu hipotecznego indeksowanego (waloryzowanego) kursem franka szwajcarskiego (CHF), na podstawie której Bank wypłacił pozwanemu kwotę 213 535,65 zł; kwota ta została przeliczona według kursu kupna CHF ustalonego w Tabeli kursów walut obcych Banku na kwotę 98 358,20 CHF i stała się następnie podstawą ustalenia wysokości 360 rat kapitałowo- odsetkowych wyrażonych we franku szwajcarskim, które pozwany zobowiązał się spłacać w złotych po przeliczeniu danej raty na złote według kursu sprzedaży franka ustalonego w Tabeli kursów walut obcych kredytodawcy w dniu wymagalności każdej raty. Oprocentowanie kredytu było zmienne i na dzień sporządzenia umowy wynosiło 4,42 % w skali roku; miało ulegać zmianie w przypadku zmiany indeksu [...] na zasadach określonych w umowie, ale nie mogło być większe niż odsetki maksymalne. Pozwany złożył oświadczenie, iż jest świadomy ryzyka kursowego, związanego ze zmianą kursu waluty indeksacyjnej w stosunku do złotego w całym okresie kredytowania i akceptuje to ryzyko. W § 2 umowy wskazano, że kredyt został udzielony w celu pokrycia zobowiązań pozwanego z wcześniej zaciągniętych kredytów oraz w celu sfinansowania kosztów budowy domu (20 000 zł). Umowa była zmieniana bliżej opisanymi trzema aneksami. W związku ze wzrostem kursu CHF powodującego zwiększenie się zadłużenia pozwanego oraz złą sytuacją majątkową, pozwany przestał od 2014 roku spłacać raty kredytu. Pismem z 20 lutego 2015 r., doręczonym pozwanemu 2 marca 2015 r., Bank wypowiedział pozwanemu z tej przyczyny przedmiotową umowę z zachowaniem 30 dniowego terminu wypowiedzenia, a następnie pismem z 14 maja 2015 r. wezwał pozwanego do zapłaty zadłużenia, obejmującego kapitał w kwocie 401 713,27 zł, odsetki umowne w kwocie 880,28 zł, odsetki za opóźnienie w kwocie

1038,44 zł, opłaty w kwocie 166 zł oraz koszty ubezpieczenia w kwocie 147 zł. W dniu 29 grudnia 2015 r. powód wystawił wyciąg z ksiąg Banku, stwierdzający istnienie wymagalnego zadłużenia J. Ż. w kwocie 429.087,11 zł obejmującego należność główną w kwocie 403.678,33 zł, odsetki umowne w kwocie 880,28 zł, odsetki za opóźnienie w kwocie 19.181,20 zł oraz opłaty w kwocie 166 zł. Pozwany nie spłacił wymagalnej wierzytelności. Sąd ustalił także, że pozwany ma aktualnie 57 lat, nie pracuje, na utrzymaniu posiada żonę i troje dzieci, z których dwoje jest pełnoletnich. W 2014 r. pozwany przeszedł na rentę ze względu na stan zdrowia, otrzymuje z tego tytułu świadczenie w kwocie 1.020 zł, posiada także orzeczenie o umiarkowanym stopniu niepełnosprawności. Pozwany podjął dodatkową pracę jako pracownik ochrony za wynagrodzeniem w kwocie 1.470 zł.

Opierając się na tych ustaleniach faktycznych, Sąd Okręgowy doszedł do przekonania, że powództwo Banku zasługuje na uwzględnienie w części. Nie podzielił zarzutów pozwanego, że umowa kredytu zawiera niedozwolone postanowienia umowne i jest z tej przyczyny nieważna wskazując, że pozwany godził się na ryzyko kursowe i spłatę rat kredytu w oparciu o kurs CHF przewidziany w Tabeli kursów waluty obcej powodowego Banku. Pozwany spłacił część kredytu według zasad wynikających z umowy, zaś zaniechanie kontynuacji spłat wynikało z pogorszenia się jego sytuacji majątkowej oraz wzrostu kursu CHF, a zatem okoliczności niezależnych od Banku.

Po rozpoznaniu apelacji pozwanego, Sąd Apelacyjny w Łodzi wyrokiem z 8 grudnia 2020 r. zmienił zaskarżony wyrok w ten sposób, że oddalił powództwo. Podzielając ustalenia faktyczne Sądu pierwszej instancji, dokonał ich odmiennej oceny prawnej. Powołując się na szeroko przytoczone orzecznictwo Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej (TSUE) oraz Sądu Najwyższego, podniósł, że wbrew stanowisku Sądu Okręgowego, zawarte w umowie postanowienia odwołujące się, przy przeliczeniu kwoty wypłaconego pozwanemu w złotych kredytu na CHF oraz przy przeliczeniu poszczególnych jego rat wyrażonych w CHF na złote, do jednostronnie kształtowanych przez powodowy Bank kursów CHF, są postanowieniami niedozwolonymi w rozumieniu art. 385¹ k.c. Zaznaczył przy tym, że zgodnie z art. 385² k.c., sąd dokonuje oceny charakteru konkretnych klauzul umownych pod kątem ich abuzywności według stanu z chwili zawarcia umowy,

a zatem nie mają znaczenia późniejsze aneksy do umowy. Eliminacja niedozwolonych postanowień z umowy i niemożność następczego wypełnienia powstałej w ten sposób luki przez zastosowanie przepisów dyspozytywnych lub przez zastosowanie do rozliczeń stron innego kursu CHF (np. średniego kursu NBP) powodują, zdaniem Sądu Apelacyjnego, nieważność przedmiotowej umowy kredytu, implikującą oddalenie żądanie powoda o zapłatę kwoty 429.087,11 zł. Podstawą faktyczną tego roszczenia było bowiem zaciągnięcie przez pozwanego zobowiązania wskutek zawarcia ważnej, zdaniem powoda, umowy kredytowej z 7 marca 2008 r., wypowiedzenie tej umowy na podstawie § 22 umowy, postawienie kredytu w stan natychmiastowej wymagalności oraz wyliczenie przez Bank wysokości zadłużenia pozwanego w sposób określony w § 16 Regulaminu kredytu hipotecznego [...], powołanego w § 25 pkt 1 umowy. Przytoczone żądanie z jego podstawą faktyczną było wiążące dla Sądu, wyznaczyło granice rozpoznania sprawy (treść roszczenia procesowego) oraz dopuszczalne ramy rozpoznania i rozstrzygnięcia Sądu.

W skardze kasacyjnej powodowy Bank zarzucił naruszenie: 1/. art. 385¹ § 1 i 2 k.c. w zw. z art. 65 § 1 i 2 k.c. i w zw. z postanowieniami § 1 ust. 1, § 6 ust. 1, § 9 ust. 2 i § 10 ust. 3 umowy kredytu; 2/. art. 385¹ § 2 k.c. w zw. z 385¹ § 1 k.c., 3/. art. 65 § 1 i 2 k.c., art. 69 ust. 1 i 2 ustawy z 29 sierpnia 1997 r. Prawo bankowe (jedn. tekst: Dz.U. z 2023, poz.2488, dalej: „prawo bankowe”) w zw. z § 9 ust. 2 i § 10 ust. 3 umowy; 4/.art. 358¹ k.c.; 5/. , naruszenie art. 385² k.c.; 6/. art. 69 ust. 2 pkt 4a w związku z art. 69 ust. 3 i zw. z art. 75b prawa bankowego w zw. z art. 4 ustawy z 29 lipca 2011 r. o zmianie ustawy - Prawo bankowe oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2011 r., nr 165 poz. 984, dalej: „ustawa antyspreadowa”); 7/. art. 385¹ § 2 k.c. w zw. z art. 65 § 1 i 2 k.c., art. 358 § 1 i 2 k.c. w zw. z art. XLIX ustawy z 23 kwietnia 1964 r. Przepisy wprowadzające kodeks cywilny (Dz.U. nr 16, poz.94, ze zm. dalej „p.w.k.c.”) oraz art. 41 ustawy z 28 kwietnia 1936 r. - Prawo wekslowe (aktualnie: t.j. Dz.U. z 2022 r., poz. 282; dalej: pr. weksl.) oraz 8/. art. 385¹ § 1 i 2 k.c. i art. 6 ust. 1 Dyrektywy Rady 93/13/EWG z dnia 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich (Dz.Urz. UE L nr 95, s. 29; dalej: dyrektywa 93/13).

Formułując te podstawy kasacyjne skarżący wniósł o uchylenie zaskarżonego wyroku w całości i oddalenie apelacji pozwanego lub uchylenie zaskarżonego wyroku

w całości i przekazanie sprawy Sądowi Apelacyjnemu w Łodzi do ponownego rozpoznania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Przed przystąpieniem do oceny skargi kasacyjnej powoda należy podnieść, że postanowieniem z 20 lipca 2023 r. Sąd Rejonowy dla m.st. Warszawy w Warszawie ogłosił upadłość powoda Bank S.A. z siedzibą w W.. Postanowieniem z 22 sierpnia 2023 r. Sąd Najwyższy zawiesił postępowanie kasacyjne, wezwał do udziału w sprawie syndyka masy upadłości Bank S.A. z siedzibą w W. M. K. i podjął postępowanie kasacyjne z jego udziałem (art. 174 § 3 k.p.c. i art. 180 § 1 pkt 5 k.p.c.).

Skarżący nie sformułował zarzutów naruszenia przepisów postępowania, a zatem oceny zgodności z prawem zaskarżonego wyroku należy dokonać w granicach podstaw skargi w oparciu o ustalenia będące podstawą faktyczną wyroku Sądu Apelacyjnego. Powodowy Bank zarzucił naruszenie przez Sąd Apelacyjny art. 65 § 1 i 2 k.c. w związku z § 1 ust. 1, § 6 ust. 1, § 9 ust. 2 i § 10 ust. 3 umowy kredytu w związku z art. 385¹ § 1 i 2 k.c. przez bezpodstawne uznanie, że niedozwolone są wszelkie postanowienia umowy (i Regulaminu, stanowiącego jej część) dotyczące indeksacji kursem CHF, podczas gdy poczynione przez Sądy obu instancji ustalenia nie dają do tego podstaw, sama indeksacja jest, zdaniem skarżącego, ważna i dozwolona, a prawidłowa wykładnia umowy powinna uwzględnić zgodny zamiar stron, cel umowy oraz brak rażącego pokrzywdzenia interesów kredytobiorcy, prowadząc do wniosku, że te postanowienia nie są abuzywne. Powód zarzucił także wadliwe przyjęcie przez Sąd drugiej instancji, że przytoczone postanowienia pozwalały Bankowi na arbitralne ustalenie kursu CHF podczas gdy w rzeczywistości ujęty w umowie mechanizm odczytywany łącznie, wskazywał, że kursy te były kształtowane w oparciu o rynek międzybankowy, zatem na podstawie czynników obiektywnych i niezależnych od Banku, więc w sposób „niedowolny”, czytelny i nie zaburzały równowagi kontraktowej stron.

Skarżący zakwestionował zatem dokonaną przez Sąd Apelacyjny kwalifikację prawną klauzul indeksacyjnych (waloryzacyjnych) jako niedozwolonych postanowień

umownych w rozumieniu art. 385¹ § 1 k.c. Na wstępie rozważań należy przypomnieć, że w obrocie bankowym, w orzecznictwie Sądu Najwyższego, a także piśmiennictwie prawniczym, jeszcze przed dodaniem- z dniem 26 sierpnia 2011 r.- art.69 ust. 2 pkt 4a i ust. 3 prawa bankowego na podstawie ustawy antyspreadowej, przyjęto dopuszczalność zawierania umów kredytu denominowanego i indeksowanego (waloryzowanego) kursem waluty obcej, w których wysokość świadczeń stron z tytułu umowy kredytu, umówionych przez strony i spełnianych co do zasady w walucie polskiej, była i jest odnoszona do wartości waluty obcej, najczęściej franka szwajcarskiego (CHF), dolara amerykańskiego lub euro. W aktualnym stanie prawnym, o umowach o kredyt denominowany lub indeksowany jest mowa w wyżej wspomnianym art. 69 ust. 2 pkt 4a oraz ust. 3 i art. 75 b prawa bankowego, a także w art. 35a ustawy z 12 maja 2011 r. o kredycie konsumenckim (tekst jedn.: Dz.U. z 2022 r., poz.246). Co do zasady zatem, zawieranie umów kredytu denominowanego i indeksowanego kursem waluty obcej nie pozostaje w sprzeczności z prawem, zasadami współżycia społecznego ani z naturą tego rodzaju stosunku zobowiązaniowego (art. 353¹ k.c.), co nie wyłącza przeprowadzenia oceny, czy w konkretnym przypadku, ze względu na treść niektórych postanowień, umowa może wiązać strony. Ustawodawca, dopuszczając zawieranie takich umów i posługując się terminem „kredyt denominowany” oraz „kredyt indeksowany”, nie sformułował w żadnym akcie prawnym definicji tych pojęć, podobnie jak definicji pojęć „klauzula denominacyjna”, „klauzula indeksacyjna” lub „klauzula waloryzacyjna”. Odwołując się zatem do poglądów orzecznictwa i piśmiennictwa należy wskazać, że w umowie kredytu indeksowanego (waloryzowanego) kursem waluty obcej, kwota kredytu jest wyrażona w złotych i w tej walucie zostaje też wypłacona kredytobiorcy, jednak w chwili wypłaty podlega przeliczeniu na określoną w niej walutę obcą na podstawie umownej klauzuli przeliczeniowej według kursu kupna waluty obcej, wskazanego w tabeli kursów banku kredytującego. Tak wyliczona kwota w walucie obcej stanowi następnie podstawę do określenia wysokości zadłużenia kredytobiorcy oraz wysokości poszczególnych rat w harmonogramie ich spłat, także przeliczanych na złote w momencie ich wymagalności (spłaty), ale według innego kursu, a mianowicie kursu sprzedaży waluty, wskazanego w tabeli kursów banku. W przypadku kredytu

denominowanego do waluty obcej kwota kredytu oraz jego raty są wyrażone od początku w umowie w walucie obcej, ale kwota kredytu zostaje wypłacona kredytobiorcy w złotych, po przeliczeniu kwoty wyrażonej w walucie obcej na podstawie klauzuli umownej opartej na kursie kupna waluty obowiązującego w danym banku. Raty kredytu ustalone w walucie obcej są spłacane przez kredytobiorcę po przeliczeniu na złote według kursu sprzedaży waluty obcej obowiązującego w banku kredytującym.

W tej sprawie strony zawarły umowę kredytu waloryzowanego (indeksowanego) kursem CHF, a wymienione postanowienia umowne § 9 ust. 2 w zw. z § 6 ust. 1 umowy kredytu oraz § 10 ust. 3 w zw. z § 6 ust. 1 umowy brzmiały następująco:

§ 9 ust. 2: „W dniu wypłaty kredytu lub każdej transzy kredytu kwota wypłaconych środków będzie przeliczana do CHF według kursu kupna walut określonego w Tabeli Kursów obowiązującego w dniu uruchomienia środków”; § 10 ust. 3 „Wysokość zobowiązania będzie ustalana jako równowartość wymaganej spłaty wyrażonej w CHF- po jej przeliczeniu według kursu sprzedaży walut określonego w Bankowej tabeli kursów walut dla kredytów dewizowych i indeksowanych kursem walut obcych” do CHF w dniu spłaty”; § 6 ust. 1: „Bankowa tabela kursów walut dla kredytów dewizowych i indeksowanych kursem walut obcych, zwana Tabelą Kursów - sporządzana przez merytoryczną komórkę Banku na podstawie kursów obowiązujących na rynku międzybankowym w chwili sporządzenia tabeli i po ogłoszeniu kursów średnich przez NBP, tabela jest sporządzana o godzinie 16.00 każdego dnia roboczego i obowiązuje przez cały następny dzień roboczy”.

Kwalifikacja prawna przytoczonych postanowień umownych jako postanowień niedozwolonych w rozumieniu art. 385¹ k.c. jest, wbrew odmiennym wywodom skarżącego, uzasadniona. Stosownie do art. 385¹ k.c., postanowienia umowy zawieranej z konsumentem nieuzgodnione indywidualnie nie wiążą go, jeżeli kształtują jego prawa i obowiązki w sposób sprzeczny z dobrymi obyczajami, rażąco naruszając jego interesy (niedozwolone postanowienia umowne). Nie dotyczy to postanowień określających główne świadczenia stron, w tym cenę lub wynagrodzenie, jeżeli zostały sformułowane w sposób jednoznaczny (§ 1). Jeżeli postanowienie umowy zgodnie z § 1 nie wiąże konsumenta, strony są związane

umową w pozostałym zakresie (§ 2). Nieuzgodnione indywidualnie są te postanowienia umowy, na których treść konsument nie miał rzeczywistego wpływu. W szczególności odnosi się to do postanowień umowy przejętych z wzorca umowy zaproponowanego konsumentowi przez kontrahenta (§ 3). Przytoczone przepisy kodeksu cywilnego stanowią implementację dyrektywy 93/13, a zatem dokonując ich wykładni, należy uwzględniać płynące z niej wskazówki, jej cele i postanowienia, a także dorobek orzeczniczy TSUE odnoszący się jej postanowień. Natomiast wejście w życie ustawy antyspreadowej w żaden sposób nie wpływa na ocenę abuzywności postanowień we wcześniej zawartych umowach kredytu i ich konsekwencji dla bytu tych umów (zob. w szczególności wyrok Sądu Najwyższego z 11 grudnia 2019 r., V CSK 382/18).

Skarżący zarzucił naruszenie art. 69 ust. 2 pkt 4a w związku z art. 69 ust. 3 i zw. z art. 75b prawa bankowego w związku z art. 4 ustawy antyspreadowej przez błędne przyjęcie przez Sąd, że pomimo wejścia w życie tych przepisów, opisane wyżej postanowienia umowy dotyczące klauzuli indeksacyjnej nie utraciły abuzywnego charakteru. Tymczasem, wskutek przedmiotowej nowelizacji prawa bankowego kredytobiorca mógł spłacać raty kredytu bezpośrednio w walucie indeksacji pozyskując ją na rynku na akceptowalnych przez siebie zasadach i bez konieczności korzystania z pośrednictwa banku i oferowanych przezeń kursów wymiany. Zarzut ten jest nietrafny w świetle orzecznictwa Sądu Najwyższego, w którym wyjaśniono już konsekwencje wspomnianej zmiany prawa bankowego, akcentując, że wejście w życie ustawy antyspreadowej w żaden sposób nie wpływa na ocenę abuzywności postanowień we wcześniej zawartych umowach kredytu i ich konsekwencji dla bytu tych umów (zob. wyrok Sądu Najwyższego z 11 grudnia 2019 r., V CSK 382/18).

W odniesieniu do kasacyjnego zarzutu naruszenia oraz art. 65 § 1 i 2 k.c., art. 69 ust. 1 i 2 prawa bankowego w związku z § 9 ust. 2 i § 10 ust. 3 umowy przez wadliwe przyjęcie, iż postanowienia indeksacyjne zawarte w spornej umowie kredytu określają główne świadczenie umowy, należy podnieść, że w orzecznictwie Sądu Najwyższego dominował początkowo pogląd, że klauzule waloryzacyjne nie należą do postanowień określających główne świadczenia stron w rozumieniu art. 385¹ § 1 zdanie 2 k.c. i art. 4 ust. 2 Dyrektywy 93/13 (zob. wyroki Sądu Najwyższego

z 22 stycznia 2016 r., I CSK 1049/14; z 1 marca 2017 r., IV CSK 285/16; z 14 lipca 2017 r., II CSK 803/16; z 24 października 2018 r., II CSK 632/17; z 13 grudnia 2018 r., V CSK 559/17 oraz z 27 lutego 2019 r., II CSK 19/18). Obecnie przeważa jednak stanowisko, że zastrzeżone w umowie kredytu złotowego waloryzowanego kursem waluty obcej, klauzule kształtujące mechanizm indeksacji, określają główne świadczenie kredytobiorcy (zob. wyroki Sądu Najwyższego z 4 kwietnia 2019 r., III CSK 159/17; z 9 maja 2019 r., I CSK 242/18; z 11 grudnia 2019 r., V CSK 382/18, OSNC-ZD 2021, nr 2, poz. 20; z 21 czerwca 2021 r., I CSKP 55/21 oraz z 3 lutego 2022 r., II CSKP 459/22). TSUE wskazał w swoich wyrokach, że za postanowienia umowne mieszczące się w pojęciu „głównego przedmiotu umowy” w rozumieniu art. 4 ust. 2 Dyrektywy 93/13 należy uważać te postanowienia, które określają podstawowe świadczenia w ramach danej umowy i które z tego względu charakteryzują tę umowę (zob. wyroki TSUE z 30 kwietnia 2014 r., C-26/13, Kásler i Káslerné Rábai, pkt 49-50; z 26 lutego 2015 r. C-143/13, Matei, pkt 54; 23 kwietnia 2015 r. C-96/14, Van Hove, pkt 33 oraz z 20 września 2017 r. C-186/16, Andriuc i in., pkt 35). Trybunał zalicza do nich postanowienia (określane niekiedy jako „klauzule ryzyka walutowego”), które wiążą się z obciążeniem kredytobiorcy - konsumenta ryzykiem zmiany kursu waluty i związanym z tym ryzykiem zwiększenia kosztu kredytu (zob. wyroki TSUE z 20 września 2017 r., C-186/16, Andriuc i in., pkt 37; z 20 września 2018 r., C-51/17, OTP Bank i OTP Faktoring, pkt 68; z 14 marca 2019 r. C-118/17, Dunai, pkt 48; z 3 października 2019 r., C-260/18, Dziubak, pkt 44).

Pogląd Sądu Apelacyjnego, że postanowienia umowne przewidujące waloryzację kwot wypłaconego kredytu oraz należnych rat, dotyczą głównych świadczeń stron w rozumieniu art. 385¹ § 1 zdanie 2 k.c. jest zatem trafny, co czyniło zasadnym uruchomienie przez ten Sąd kontroli, czy te klauzule zostały sformułowane w sposób jednoznaczny, a to w kontekście dopuszczalności ich oceny pod kątem abuzywności. Trafna jest ocena Sądu drugiej instancji, że klauzule waloryzacyjne nie zostały wyrażone prostym i zrozumiałym językiem w sposób jednoznaczny. W orzecznictwie TSUE wyjaśniono, że postanowienia umowne są wyrażone prostym i zrozumiałym językiem, gdy umowa przedstawia w sposób przejrzysty działanie mechanizmu, do którego odnosi się dane postanowienie, umożliwiając konsumentowi orientację, w oparciu o jednoznaczne i zrozumiałe kryteria, co do

wypływających dla niego z tej umowy konsekwencji ekonomicznych. Z wiążących Sąd Najwyższy (art. 398³ § 3 i art. 398¹³ § 2 k.p.c.) ustaleń faktycznych Sądu Apelacyjnego wynika, że powodowy Bank nie dochował spoczywających na nim obowiązków informacyjnych w stosunku do pozwanego kredytobiorcy, a kwestionowane postanowienia umowne przyznały Bankowi uprawnienie do jednostronnego ustalania kursów kupna i sprzedaży CHF, przy czym kredytobiorca nie znał mechanizmu jego ustalania ani czynników branych przez Bank pod uwagę przy tych czynnościach. Pozwany wiedział wprawdzie, że zaciąga kredyt indeksowany do CHF, a zatem wysokość rat będzie uzależniona od kursu sprzedaży CHF, ale jest to równoznaczne jedynie z formalnym poinformowaniem go o ryzyku walutowym, co w świetle kryteriów wynikających z orzecznictwa TSUE nie jest wystarczające do przyjęcia, że przedmiotowa klauzula określająca główne świadczenia stron została wyrażona w sposób jasny i jednoznaczny. Bank nie udzielił pozwanemu szczegółowych i przystępnych informacji, umożliwiających mu przeprowadzenie oceny skali ryzyka wzrostu kursu CHF oraz informacji dotyczących czynników kształtujących kurs CHF w okresie zawierania umowy oraz w przyszłości. Pozwany nie był zatem w stanie ocenić rozmiaru własnego zobowiązania kredytowego, a zatem skutków ekonomicznych wynikających z zawartej umowy oraz ryzyka ekonomicznego, związanego z zawarciem przez nich tej umowy. To, jak wynika z orzecznictwa TSUE, przesądza o braku transparentności przytoczonych wyżej postanowień umownych.

Postanowienia umowy określające zarówno zasady przeliczenia kwoty udzielonego kredytu oraz rat ze złotych na franki przy wypłacie kredytu i odwrotnie przy spłacaniu poszczególnych rat, pozwalające bankowi swobodnie kształtować kurs waluty obcej, mają charakter niedozwolonych postanowień umownych, albowiem kształtują prawa i obowiązki konsumenta w sposób sprzeczny z dobrymi obyczajami, rażąco naruszając jego interesy (zob. wyroki Sądu Najwyższego z 22 stycznia 2016 r., I CSK 1049/14, OSNC 2016, nr 11, poz. 134; z 4 kwietnia 2019 r., III CSK 159/17; z 2 czerwca 2021 r., I CSKP 55/21 oraz 27 lipca 2021 r., V CSKP 49/21). Mechanizm ustalania przez bank kursów waluty, pozostawiający bankowi swobodę, jest w sposób oczywisty sprzeczny z dobrymi obyczajami i rażąco narusza interesy konsumenta, a także zasadę równości stron, uzależniając rozmiar

świadczenia banku przy wypłacie kredytu oraz rozmiar świadczenia konsumenta przy jego spłacie od swobodnej, jednostronnej i nietransparentnej decyzji banku, obarczając kredytobiorcę nieprzewidywalnym, praktycznie nieograniczonym ryzykiem. Skarżący Bank akcentował, że kursy walut obcych w jego Tabeli kursów (§ 6 ust. 1 umowy) były kształtowane w oparciu o rynek międzybankowy, a zatem na podstawie czynników obiektywnych i niezależnych od Banku. Trzeba jednak zauważyć, że umowa nie wyjaśniła pozwanemu kredytobiorcy, jaka ma być relacja kursu ustalonego przez Bank w jego tabeli do kursów na rynku międzybankowym, jak również rodzaju tej relacji, tj. czy ma ona charakter stały. Nie zawarto informacji, które precyzowałyby, czy kurs waluty Banku ma mieścić się w stałym odchyleniu od kursu międzybankowego, czy może stanowić jego wielokrotność. Umowa nie wyjaśniała również pojęcia „rynek międzybankowy”, przyznając tym samym powodowemu Bankowi swobodę jego wyboru i określenia granic, w szczególności, czy chodzi o rynek polski czy o inny rynek. W świetle treści umowy Bank mógł zatem dowolnie wybierać kryteria ustalania kursów walut oraz miał możliwość uzyskania korzyści finansowych stanowiących dla kredytobiorcy dodatkowe koszty kredytu, których oszacowanie nie było i nie jest możliwe ze względu na brak oparcia zasad ustalania kursów wymiany walut obcych o obiektywne i przejrzyste kryteria. Opisany mechanizm narażał kredytobiorcę na nieograniczoną arbitralność decyzji Banku, zwłaszcza, że konsument nie dysponował możliwościami zweryfikowania prawidłowości kursu ustalonego przez Bank. Z przedstawionych przyczyn omawiana podstawa kasacyjna nie zasługuje na uwzględnienie.

Kolejne kasacyjne podstawy naruszenia prawa materialnego odnoszą się do przyjętych przez Sąd Apelacyjny konsekwencji stwierdzenia abuzywności klauzul waloryzacyjnych dla dalszego bytu przedmiotowej umowy. Odnosząc się do nich, należy w pierwszym rzędzie przypomnieć, że w art. 385¹ § 1 k.c. określono sankcję, którą dotknięte jest niedozwolone postanowienie umowne, polegającą na tym, że „nie wiąże” ono konsumenta. Na gruncie Dyrektywy 93/13 bezpośrednim odpowiednikiem art. 385¹ k.c. jest jej art. 6 ust. 1, także w związku z art. 7 ust. 1. Zgodnie z art. 6 ust. 1 Dyrektywy 93/13 państwa członkowskie stanowią, że na mocy prawa krajowego nieuczciwe warunki w umowach zawieranych przez sprzedawców lub dostawców z konsumentami nie będą wiążące dla konsumenta, a umowa w pozostałej części

będzie nadal obowiązywała strony, jeżeli jest to możliwe po wyłączeniu z niej nieuczciwych warunków. W świetle zaś art. 7 ust. 1 tego aktu prawnego zarówno w interesie konsumentów, jak i konkurentów, państwa członkowskie zapewnią stosowne i skuteczne środki mające na celu zapobieganie dalszemu stosowaniu nieuczciwych warunków w umowach zawieranych przez przedsiębiorców z konsumentami. Jak to już podniesiono, omówione wyżej postanowienia umowne mają charakter abuzywny, co oznacza, że są od momentu zawarcia umowy, z mocy samego prawa, dotknięte bezskutecznością na korzyść kredytobiorcy, chyba że następnie udzieli on świadomej i wolnej zgody na dalsze obowiązywanie tych postanowień i w ten sposób przywróci skuteczność z mocą wsteczną (zob. uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego - zasada prawna z 7 maja 2021 r., III CZP 6/21, OSNC 2021, nr 9, poz. 56; uchwała Sądu Najwyższego z 29 czerwca 2007 r., III CZP 62/07, OSNC 2008, nr 7-8, poz. 87; uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z 20 czerwca 2018 r., III CZP 29/17, OSNC 2019, nr 1, poz. 2 oraz wyroki Sądu Najwyższego z 30 maja 2014 r., III CSK 204/13, "Monitor Prawa Bankowego" 2015, nr 1, s. 22; z 1 marca 2017 r., IV CSK 285/16; z 14 lipca 2017 r., II CSK 803/16, OSNC 2018, nr 7 -8, poz. 79, z dnia 24 października 2018 r., II CSK 632/17; z 27 lutego 2019 r., II CSK 19/18; z 13 grudnia 2018 r., V CSK 559/17; z 4 kwietnia 2019 r., III CSK 159/17, OSP 2019, z. 12, poz. 115 oraz z 11 grudnia 2019 r., V CSK 382/19). W orzecznictwie TSUE wyjaśniono, że celem wynikającym z art. 6 ust. 1 Dyrektywy 93/13 jest przywrócenie równowagi stron, a nie unieważnienie wszystkich umów zawierających nieuczciwe warunki, o ile dalsze obowiązywanie umowy jest po ich wyłączeniu prawnie możliwe według prawa krajowego (zob. pkt 50-51 wyroku z 14 marca 2019 r., C-118/17 Dunai i powołane tam orzeczenia). Możliwe jest nawet utrzymanie umowy zawierającej postanowienia uznane za niedozwolone, o ile unieważnienie umowy oznaczałoby dla konsumenta szczególnie niekorzystne skutki, a konsument udzieli następnie „świadomej, wyrażonej i wolnej” zgody na dalsze obowiązywanie klauzuli abuzywnej, przez co przywróci skuteczność takiej klauzuli. Pozwany nie udzielił takiej zgody, domagając się wprost ustalenia nieważności umowy. Wyeliminowanie z łączącej strony umowy abuzywnych postanowień umownych, implikowało dokonanie przez Sąd Apelacyjny oceny czy umowa w pozostałym zakresie jest możliwa do utrzymania.

W orzecznictwie i literaturze wskazano, że jeżeli eliminacja niedozwolonego postanowienia umownego doprowadzi do takiej deformacji pierwotnej umowy, że na podstawie pozostałej jej treści nie da się odtworzyć treści praw i obowiązków stron, to nie można przyjąć, iż strony pozostają związane pozostałą częścią umowy. Koresponduje to z art. 6 ust. 1 Dyrektywy 93/13, przewidującym, że nieuczciwe warunki w umowach zawieranych przez sprzedawców lub dostawców z konsumentami nie będą wiążące dla konsumenta, a umowa w pozostałej części będzie nadal obowiązywała strony, jeżeli jest to możliwe po wyłączeniu z niej nieuczciwych warunków (zob. wyroki Sądu Najwyższego z 27 lipca 2021 r., V CSKP 49/21 oraz z 2 czerwca 2021 r., I CSKP 55/21).

W kontekście kasacyjnych podstaw naruszenia prawa materialnego niezbędne jest rozważenie możliwości wypełnienia luk powstałych po eliminacji abuzywnej klauzuli waloryzacyjnej w sposób postulowany przez skarżącego, a zatem przez ich zastąpienie unormowaniami zawartymi w innych przepisach kodeksu cywilnego (art. 358 § 2 k.c.) lub nawet w innych ustawach (art. 41 pr. weksl.) ze skutkiem polegającym na wprowadzeniu do umowy mechanizmu waloryzacji z zastosowaniem średniego kursu franka ustalanego przez NBP w miejsce kursów ustalanych przez Bank kredytujący. W orzecznictwie TSUE przyjęto możliwość wypełnienia luk powstałych po usunięciu abuzywnych postanowień umownych przez ich zastąpienie przepisami dyspozytywnymi, ale jedynie w przypadku, gdy następstwem wyeliminowania abuzywnych postanowień z umowy jest jej nieważność, która nie leży w interesie konsumenta, a więc gdyby miała narazić go na niekorzystne konsekwencje, polegające przykładowo na postawieniu pozostałej do spłaty kwoty kredytu w stan natychmiastowej wymagalności (zob. wyrok TSUE z 21 stycznia 2015 r. C-482/13, C-484/13, C-485/13 i C 487/13, Unicaja Banco SA). W wyroku z 3 października 2019 r., C-260/18 Dziubak, Trybunał wskazał, że art. 6 ust. 1 Dyrektywy 93/13 stoi na przeszkodzie wypełnieniu luk w umowie, spowodowanych usunięciem z niej nieuczciwych postanowień wyłącznie na podstawie przepisów krajowych o charakterze ogólnym, przewidujących, że skutki wyrażone w treści czynności prawnej są uzupełniane w szczególności przez skutki wynikające z zasad słuszności lub ustalonych zwyczajów, które nie stanowią przepisów dyspozytywnych lub przepisów mających zastosowanie, jeżeli strony

umowy wyrażą na to zgodę. TSUE wyłączył możliwość wypełnienia luk powstałych po eliminacji niedozwolonych postanowień waloryzacyjnych przepisami prawa polskiego o charakterze ogólnym, w tym art. 56 k.c., art. 65 k.c. lub art. 353¹ k.c. Powołując się na swoje wcześniejsze orzecznictwo (wyroki z 30 kwietnia 2014 r. - 26/13, Kasler i Kaslerne Rabai i z 26 marca 2019 r., C-70/17 i C-179/17, Abanca Corporación Bancaria SA i Bankia SA) TSUE wyjaśnił, że art. 6 ust. 1 Dyrektywy 93/13 nie stoi na przeszkodzie temu, by sąd krajowy miał możliwość zastąpienia nieuczciwego postanowienia umownego przepisem prawa krajowego o charakterze dyspozytywnym albo przepisem mającym zastosowanie, gdy strony umowy wyrażą na to zgodę. Możliwość ta jest jednak ograniczona, co już podniesiono, do przypadków, w których usunięcie nieuczciwego postanowienia umownego zobowiązywałoby sąd do unieważnienia umowy jako całości, narażając konsumenta na szczególnie niekorzystne skutki. TSUE uznał, że ze względu na ogólny charakter tych przepisów i brak ich odniesienia do rozważanej sytuacji, nie korzystają one z domniemania braku nieuczciwego charakteru klauzul abuzywnych. TSUE wykluczył, aby sąd krajowy mógł zmieniać treść nieuczciwych postanowień zawartych w umowach z korzyścią dla przedsiębiorcy. W wyroku z 21 grudnia 2016 r., C-154/15, C-307/15 i C-308/15, Cajasur Banco SAU, pkt 61-62) TSUE wyjaśnił, że art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 należy interpretować w ten sposób, iż postanowienie umowne uznane za nieuczciwe należy, co do zasady, uznać za nigdy nieistniejące, tak by nie wywoływało ono skutków wobec konsumenta. W związku z tym sądowe stwierdzenie nieuczciwego charakteru takiego postanowienia powinno powodować przywrócenie sytuacji prawnej i faktycznej konsumenta, w jakiej znajdowałby się on w sytuacji niezamieszczenia tego postanowienia umownego. Modyfikacja umowy poprzez uzupełnienie jej luk byłaby sprzeczna z celem Dyrektywy 93/13, jakim jest zapobieganie kolejnym naruszeniom równowagi kontraktowej między przedsiębiorcą i konsumentem. Przedsiębiorca, mając świadomość braku sankcji, mógłby w dalszym ciągu stosować nieuczciwe praktyki oraz abuzywne klauzule, bowiem wiedziałby, że jedyną karą byłoby zastąpienie niedozwolonych postanowień innymi, co pozostawałoby bez wpływu na ważność wadliwego stosunku prawnego. Przedstawiona konkluzja wynika z ugruntowanego orzecznictwa TSUE, zgodnie z którym uprawnienie sądu krajowego do zastąpienia nieuczciwego postanowienia

umownego innym lub do zmiany tego postanowienia, mogłoby zagrażać realizacji długoterminowego celu ustanowionego w art. 7 dyrektywy 93/13. Uprawnienie to przyczyniłoby się bowiem do wyeliminowania zniechęcającego skutku wywieranego na przedsiębiorców poprzez niestosowanie tych nieuczciwych postanowień wobec konsumentów. Przedsiębiorcy mogliby bowiem nadal stosować te abuzywne klauzule w umowach z konsumentami, mając świadomość, że w przypadku ich zakwestionowania, powstała w następstwie ich eliminacji z umowy luka, mogłaby zostać uzupełniona w niezbędnym zakresie przez sąd krajowy w interesie przedsiębiorców (zob. wyroki TSUE z 14 czerwca 2012 r., C-618/10, Banco Español de Crédito SA; z 30 kwietnia 2014 r., C-26/13, Kásler i Káslerné Rábai oraz z 26 marca 2019 r., C-70/17 i C-179/17, Abanca Corporación Bancaria SA i Bankia SA). Przedstawione rozważania świadczą o nietrafności kolejnej podstawy kasacyjnej, w ramach której skarżący zarzucił naruszenie art. 6 ust. 1 Dyrektywy 93/13 przez przyjęcie, że związanie stron umową kredytu w pozostałym zakresie po wyeliminowaniu z jej treści postanowień niedozwolonych powinno stanowić sankcję dla przedsiębiorcy, podczas gdy prawidłowa wykładnia tych przepisów prowadzi, w ocenie skarżącego, do wniosku, że w razie stwierdzenia abuzywności niektórych postanowień umownych, wykładnia pozostałej części umowy powinna być dokonywana z uwzględnieniem celu, jakim jest - obok utrzymania obowiązywania umowy - przywrócenie równowagi kontraktowej stron.

Odnosząc się do sformułowanego w skardze kasacyjnej postulatu Banku uzupełnienia luki powstałej po wyeliminowaniu klauzul abuzywnych, w sposób przewidziany w art. 358 § 1 i 2 k.c. , ewentualnie w art. 41 prawa wekslowego, to jest przez zastąpienie kursów kupna i sprzedaży z tabeli powodowego Banku, średnim kursem NBP, należy podnieść, że zabieg ten, jest w ocenie Sądu Najwyższego, niedopuszczalny jako prowadzący do zastąpienia wyeliminowanego abuzywnego postanowienia umowy innym mechanizmem wyliczenia kwoty raty kapitałowo-odsetkowej. Tego rodzaju zabieg stanowiłby zbyt daleko idącą modyfikację umowy w celu ratowania sytuacji prawnej kredytodawcy stosującego niedozwolone postanowienie umowne i pozostawałby w sprzeczności z opisanym wyżej zniechęcającym celem Dyrektywy 93/13. Nie ma uzasadnienia prawnego zastosowanie do umów konsumenta z bankiem szczególnych unormowań

związanych z ustaleniem sumy wekslowej wyrażonej w walucie obcej, skoro nie występuje w tym zakresie luka prawna, zaś skutki zastosowania przez przedsiębiorcę klauzul abuzywnych zostały określone w kodeksie cywilnym i nie ma potrzeby odwoływania się do uregulowań, które nie są charakterystyczne dla określonej instytucji prawa cywilnego (w tym przypadku umowy kredytu). Wyeliminowane postanowienia abuzywne miały charakter rozrachunkowy, a nie ma podstaw do stosowania w ich miejsce regulacji dotyczącej ustalenia kursu waluty obcej w przypadku spełnienia świadczenia w walucie polskiej. Art. 358 § 2 k.c. odnosi się do zobowiązań, których przedmiotem jest suma w walucie obcej, a nie do klauzul waloryzacyjnych (a zatem zobowiązań, dla których waluta obca pełni jedynie funkcję miernika świadczenia, które jest spełniane w walucie polskiej). W przypadku kredytów waloryzowanych kursem waluty obcej, kwota kredytu wyrażona jest w walucie polskiej, z kolei waluta obca stanowi jedynie wyżej wspomniany miernik świadczenia spełnianego w walucie polskiej. Skutek w postaci ponoszenia nieograniczonego ryzyka kursowego przez kredytobiorcę może powodować znaczną nierówność praw i obowiązków stron ze szkodą dla konsumenta. Jak trafnie wskazuje się w orzecznictwie, gdyby Bank faktycznie należycie wyjaśnił kredytobiorcom znaczenie zmiany kursu waluty obcej i ponoszonego w związku z tym nieograniczonego, praktycznie, ryzyka, to racjonalny kredytobiorca nie decydowałby się na kredyt powiązany z kursem waluty obcej w sposób wadliwy w perspektywie jego spłacania przez kilkadziesiąt lat, chyba żeby z okoliczności sprawy wyraźnie wynikało co innego (zob. wyrok Sądu Najwyższego z 29 października 2019 r., IV CSK 309/18, OSNC 2020, nr 7-8, poz. 64). Pozwany wskazywał w tej sprawie na nieważność umowy kredytu. Stwierdzenie nieważności umowy mieści się w zakresie sankcji, przewidzianych w Dyrektywie 93/13 w związku ze stosowaniem przez przedsiębiorcę nieuczciwych postanowień umownych, stąd przyjęcie przez Sąd Apelacyjny nieważności umowy w sytuacji eliminacji klauzul abuzywnych i niemożności wypełnienia luk w umowie powstałych po ich usunięciu, nie naruszało przepisów przytoczonych przez skarżącego w ramach omawianych podstaw naruszenia prawa materialnego.

W tym stanie rzeczy orzeczono, jak w sentencji (art. 398¹⁴ k.p.c.).

[SOP]

